

Krauhulcsán Zsolt

BISZKU BÉLA ÉS A „KOMMUNISTÁK BIBLIÁJA”

A „politikai nevelő munka” a Belügyminisztériumban
a forradalom leverését követő időszakban (1956–1959)

Alábbiakban a Belügyminisztériumban (BM) alkalmazott pártirányítási struktúra egyik elemét, az úgynevezett „politikai nevelő munkát” vizsgálom, különös tekintettel a BM felső vezetésének és a minisztérium „pártfelügyeletével” megbízott szerve, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottság (KB) Adminisztratív Osztályának (AO) viszonyára. Ez a forradalom ideje alatt megszüntetett pártintézmény 1956 októberre előtt egy több elemből álló szabályozási keretben helyezkedett el, amelynek egyetlen feladata volt: biztosítani, hogy a belügyi/állambiztonsági szervek a párt irányvonalának megfelelően tevékenykedjenek. A rendszer elemei a következők voltak: az MSZMP – korábban: Magyar Dolgozók Pártja (MDP) - vezető testületeinek határozatai, a pártszervek által történő beszámoltatási jogkör, a (párt)fegyelmi hatáskör, a pártvezetés felé történő tájékoztatási kötelezettség, a személyi ügyek rendszere, vagyis a hatásköri listák, illetve az állomány folyamatos (párt-, illetve szakmai) oktatása, nevelése. Az olyan garanciális elemek kialakítása, amelyek határok közé szorították a belügyminisztériumi szerveket a pártfunkcionáriusokkal szembeni intézkedéseik során, szintén a kontrollt erősítették. Egyes esetekben az úgynevezett közvetlen beavatkozás is a pártirányítás elemét képezhetett, de ezt a jelenséget sajnos a legritkább esetben dokumentálták.

Az MSZMP KB AO vezetőjének, Czinege Lajosnak az 1956. november végi, az osztály feladataira vonatkozó javaslata összehasonlította a „régii” és az „új” pártirányítási munkamódszert. Czinege szerint az „ellenforradalom” előtt a pártvezetés nemcsak elvileg, hanem gyakorlatilag is közvetlenül irányított, és minden fontos és kevésbé fontos kérdésben párthatározattal intézkedett – emiatt alakult ki az október 23-i „bénultság” is. Nem volt önálló, cselekvésre képes káderállomány a Belügyminisztériumban, s ezért van most szükség arra, hogy a párt inkább a minisztériumban és szerveiben működő tagjain keresztül érvényesítse saját irányvonalát, ellenőrző, irányító szerepét.¹ Ezzel egybecsengett Bíró György, az Adminisztratív Osztály helyettes vezetőjének 1957. februári feljegyzése, amelynek értelmében haladéktalanul létre kellett hozni a „kívánatos politikai munka biztosítására”, valamint a – szerinte különösen a felső szinten tapasztalható – pártellenőrzéssel szembeni ellenállás felszámolására az e célra alkalmas apparátust, politikai csoportfőnökséget, osztályt vagy nevelési osztályt.² Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága február 12-i ülésére beterjesztett határozati javaslat 8. pontja is foglalkozott a pártirányítás és -ellenőrzés irányelveivel. Ennek értelmében „az illetékes szerveket a párt

¹ Javaslát az Adminisztratív Osztály (csoport) feladataira, 1956. november 28., Magyar Országos Levéltár [MOL] M-KS 288. f. 30/1. ő. e.

² Bíró György feljegyzése, 1957. február 2., MOL M-KS 288. f. 30/1. ő. e.

választott szervei irányítják és ellenőrzik, a pártirányítás határozatokon és a fegyveres szervezetekben dolgozó kommunistákon keresztül történik, az apparátus eszköz a pártellenőrzés terén a választott szervek kezében, a pártellenőrzés eszközei továbbá a fegyveres szervezetekben működő választott pártiszervek és pártiszervezetek”.³

Az AO 1957. február 16-i javaslatában az ideológiai zűrzavarral, a meglazult fegyvellemmel, a felsőbb szervek, parancsnokok tekintélyének csökkenésével, a volt államvédelmiek és a rendőrök közötti ellentétekkel, az egység hiányával indokolta a politikai helyettesi intézmény létrehozására tett javaslatát. E szerint a politikai csoportfőnökségek a rendőrség (és a határőrség) politikai szerveit irányítanák, ellenőriznék és vezetnék. A politikai csoportfőnökségek a rendőrség parancsnokainak helyettesei, az egész személyi állomány elöljárói lennének. Hatáskörük kiterjedne a rendőrség egész személyi állományára, a karhatalmi szervekre, valamint a II. (Politikai Nyomozó) Főosztályra is. Tevékenységükért a belügyminiszter, illetve az MSZMP Politikai Bizottsága (PB) előtt felelnének. A politikai csoportfőnökségek és beosztottaik tanácskozási joggal részt vehetnének az egységeken belül működő valamennyi pártiszerv tanácskozásán, elvi, irányító tevékenységet, politikai nevelő munkát végezhetnek, ugyanakkor kötelesek lennének rendszeresen jelentést tenni a belügyminiszternek és a PB-nek az alakulatok politikai, erkölcsi állapotáról, fegyelmi helyzetéről. A megyei kerületi politikai osztályok, a járárok, a budapesti kerületek, alakulatok politikai helyettesei is a politikai csoportfőnökségek utasításai alapján irányították, szervezték volna az állomány körében folyó politikai nevelőmunkát.⁴

A Belügyminisztérium pártellenőrzéséről szóló 1957. augusztusi titkársági vitán Kádár János is utalt a BM-pártiszervezetek átalakításának lehetőségére. Felmerült – egyebek mellett – a hadsereg pártellenőrzési mechanizmusához hasonló felépítés gondolata is. A hadsereg – Szabó János kifejezésével élve – „pártállamosításának” folyamata egyértelmű hasonlatosságokat és időbeni egybeeséseket mutat a Belügyminisztérium szervei pártállami jellegének kialakításával. 1957 elején a hadseregben is megerősítették a politikai helyettesi rendszert, a nevelő munka irányítását kinevezett politikai szervezeteken keresztül a Politikai Csoportfőnökség látta el. Egyúttal megszüntették a pártiszervek alárendeltségét a politikai helyetteseknek, elrendelték, hogy a pártiszervezeteket – a hadseregben belül is – választott szervek irányítsák. A néphadseregben a kinevezett apparátust egyrészt katonai szervként, másrészt egyben az adott szintű pártapparátus részeként rendszeresítették. A politikai apparátus tagjai egyszerre voltak állami és pártfunkcionáriusok, akik részint parancsok és utasítások, részint párthatározatok alapján végezték munkájukat. Tanácskozási joggal részt vehettek a pártiszervek ülésein, ellenőrizhették azok tevékenységét, de utasításokat nem adhattak. A hadsereg irányítását, ellenőrzését az MSZMP Politikai Bizottsága végezte, közvetve a minisztertanácsban és a Honvédelmi

³ Jegyzőkönyv az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. február 12-i üléséről = *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*, II. 1957. január 25. – 1957. április 2., szerk., jegyz. Némethné Vágyi Karola – Urbán Károly, bev. Urbán Károly, Intera, Budapest, 1993, 107–136.

⁴ Javaslat a rendőrségen és határőrségen politikai csoportfőnökségek létrehozására, 1957. február 16., MOL M-KS 288. f. 30/1. ó. e.

Bizottságban⁵ dolgozó funkcionáriusokon keresztül, közvetlenül pedig a KB Titkársága és a KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya útján. A titkárság egyik tagja foglalkozott a hadsereg ügyeivel, aki tagja volt a Honvédelmi Bizottságnak is. A PB rendszeresen beszámoltatta a honvédelmi minisztert, az MSZMP Néphadseregi Bizottság PB első titkárát, illetve a politikai csoportfőnököt.⁶

Ugyanakkor az AO javaslatához képest egy évvel később még semmi sem történt, de a problémák sem oldódtak meg. Nemcsak a pártszervezetek, de a parancsnokok sem találták meg azokat a módszereket, amelyekkel egyrészt a párt szervei a szakmai munkát, a vezetők pedig a politikai nevelő munkát hathatósabban tudták volna segíteni. Az ORFK Politikai (Nevelő) Főosztálya nevében Garamvölgyi Vilmos miniszterhelyettes írt körlevelet a megyei pártbizottságok titkárainak, amelyben felszólította őket a rendőrség pártszervezeteiben dolgozó kommunista beosztottak és parancsnokok erkölcsi, fegyelmi helyzetének megjavítására. Ennek érdekében javasolta, hogy a pártszervezetek a parancsnokokkal rendszeresen vizsgálják meg, hogyan alakult a személyi állomány morális állapota, vitassák azt meg taggyűléseken, vessék fel a kommunista példamutatás kérdését, ha kell, pártfegyelmi úton vonják felelősségre a fegyvelemsértő MSZMP-tagokat. Ezeken a taggyűléseken emeljék ki a konspiráció és az éberség betartásának kérdését, valamint a rendőrség, a honvédség közötti kapcsolat, a fegyveres testületek közötti egység javításának fontosságát.⁷

Végül a PB 1958. februári határozata⁸ értelmében a Belügyminisztériumban a – forradalom által likvidált – politikai helyettesi rendszert újból létrehozták. A politikai (nevelő) osztályok az MSZMP szerveit, szervezeteit nem irányíthatták, nem utasíthatták és nem ellenőrizhették, viszont tanácskozási joggal részt vehettek az alárendelt szervnél működő pártszervek és szervezetek értekezletein, ahol javaslatokat, észrevételeket terjeszthettek elő. A Bíró György által még 1957 februárjában javasolt és – a rendőrségnél, határőrségnél – már korábban megalakított politikai helyettesi intézményt, politikai (nevelő) osztályokat a BM egyéb szerveinél (büntetés-végrehajtás, tűzrendészet, légol-

⁵ A Honvédelmi Bizottság 1950 októberében – az Államvédelmi Bizottság utódeként – alakult meg, tagjai Rákosi Máttyás, Gerő Ernő és Farkas Mihály voltak. Ezen a néven 1952 végéig működött. Ezután a hatfősre kibővített testület Honvédelmi Tanács néven funkcionált, és katonai, valamint hadiipari kérdésekkel foglalkozott. Bővebben lásd GERMUSKA Pál – NAGY Tamás: *Az MDP Államvédelmi Bizottsága, Honvédelmi Bizottsága és a Honvédelmi Tanács*, Múltunk 2004/1., 188–195.

⁶ A hadsereg pártszervezeteinek szerepének növelését jelentette, hogy 1960-tól a katonai parancsnokokat kötelezték arra: a katonai szervek egészét érintő intézkedések és parancsok kiadása előtt kérjék ki a pártbizottságok és a pártvezetőségek véleményét. A kétirányú ellenőrzési mechanizmus eleme volt a pártszervezetek kötelező tájékoztató és segítő kapcsolattartása is. A hadsereg „pártállamosítása” a ’60-as évek közepére-végére véglegesült. A PB 1967-es határozata rögzítette a pártállami centralizáció hármas biztosítékát: a parancsnok, a pártszervek és a politikai helyettesek (politikai nevelő osztályok) együttes felelősségét az MSZMP politikájának maradéktalan érvényesítéséért. Bővebben lásd SZABÓ János: *Modellváltás az erőszak pártállami legitimitációjában Magyarországon = Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962*, szerk. Huszár Tibor – Szabó János. Budapest, Zrínyi, 1999, 179–240.

⁷ Garamvölgyi Vilmos miniszterhelyettes levele a párttitkárokhoz, 1958. január 16., Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 1.6 l. d.

⁸ Javaslat a Politikai Bizottsághoz a Belügyminisztériumhoz tartozó politikai osztályok egységes irányítására, 1958. február 26., MOL M-KS 288. f. 30/20. ő. e.

talom) is megszervezték. Ezen politikai apparátusok irányítására, ellenőrzésére pedig létre akarták hozni a BM politikai csoportfőnökségét. Ez az MSZMP Központi Bizottságának a Belügyminisztériumban működő politikai osztálya lett volna. A javaslat szerint a politikai csoportfőnökség szervezete az egyes parancsnokságok politikai osztályainak vezetőiből és a BM PB-titkárából álló értekezlethől (Kollégium) és a politikai munka irányításáért felelős első miniszterhelyettesnek alárendelt öt-tíz főből álló apparátusból tevődött volna össze. Tevékenységéért az MSZMP KB és a belügyminiszter előtt a politikai csoportfőnök lett volna a felelős, aki egyúttal a belügyminiszter első helyettese, a BM egész személyi állományának előljárója is volt.

A „politikai szervek” részei voltak a párt apparátusának, tagjai állami és egyben párt-funkcionáriusok voltak. Ezek a politikai helyettesek (politikai munkások) az összes alárendelt alakulat, szerv parancsnokának, politikai szerveinek utasításokat adhattak, de csak a politikai (nevelő) munkát illetően. Ezek és a BM pártszervezetei viszonyát tekintve tehát egyfajta felemás alá-fölérendeltség állapítható meg. Az előljáró politikai szervek politikai munkásai „pártszerű” módon ellenőrizhették az alárendelt szerveknél a pártszervezetek tevékenységét. Utasításokat nem adhattak, ám tanácskozási joggal részt vehettek az alárendelt szervnél működő pártbizottságok és pártvezetőségek értekezletein.⁹

Egy nappal később, az 1958. február 27-i kibővített¹⁰ BM-pártbizottsági ülésen Biszku Béla belügyminiszter reagált a döntésre és a belügyi szervek pártirányításának elvi alapjait is összefoglalta: „egy kommunista legyen az bárhol, elsősorban párttag, másodszorban is párttag, kommunista és csak utána annak a testületnek a tagja [...] elsősorban kommunistának kell lenni és utána pol[itikai]. nyomozónak, rendőrnek és határőrnek. [...] a feladatok, amit a Politikai Bizottság meghatároz, az az egyes kommunistáknak is és a pol. nyom. állomány tagjainak, hogy úgy mondjam az asztalon lévő bibliának [!] kell lennie [...] a pol. nyom. főosztály és általában a Belügyminisztérium az a munkásosztálynak a fegyvere, és az egész dolgozó népnek a fegyvere szélesebb értelemben, és a párt vezetése politikai vonalon, eszmei vonalon mint minden állami szerv felé érvényesül és mivel a munkásosztály hatalmának a megvédésében a mi szerveinknek kiemelkedő szerepe van, ezért fokozottabban és fokozottan érvényesül a párt vezetése ezek felé a szervek felé. De politikai, eszmei vonalon. Tehát elvtársak ebbe az van benne, hogy nem mondják meg pl. mondjuk a pártszervek, hogy kit vegyenek őrizetbe, vagy pedig nem mondják azt meg, hogy hány évre ítéljék el, ha már a dolgot tovább viszem a bíróságra, hogy hány évre ítéljék el az egyes törvényekbe ütköző cselekményeket elkövetett állampolgárokat, legyen az politikai, stb., stb. A párt vezetése ilyen kérdésekben ott érvényesül, hogy ha észreveszi, hogy ezeknek a szerveknek a tevékenységében liberalizmus, eltorzulás van, hát akkor szóvá teszik. [...] és támaszkodva erre a határozatra, és azt elérve a párttagokon, a kommunistákon keresztül, hogy áthatja először a párttagoknak a munkáját ennek a határozatnak a szelleme és utána az egész állományt és nemcsak a pol. nyom.

⁹ Uo.

¹⁰ A BM pártbizottság 1958. február 27-i ülésén részt vett Biszku Béla belügyminiszter, Földes László, Péteri István a KB Adminisztratív Osztályának helyettes vezetője. Jegyzőkönyv az MSZMP BM 1958. február 27-i kibővített pártbizottsági üléséről, Budapest Főváros Levéltára XXXV (29) 1958/a/ 2. ó. e.

állományt, hanem az egész BM állományt, akkor ez a határozat el fogja érni a célját és erősödni fog a munkásosztály hatalma.”¹¹

Biszku – a fenti idézet szerint – a belügyi szervek pártirányítását politikai, eszmei vonalon képzelte el, azt sugallva, hogy nincs szükség külön politikai nevelő osztályokra. Szerinte a kommunista tudat, elhivatottság eleve garancia a párt határozatainak maradéktalan végrehajtására. A korszakban elfogadott – idealizált – nézet szerint a pártban csak a párt tagjaira vonatkozóan hoztak határozatot, így az ő meggyőző erejükön és képességükön múlt, hogy az elfogadott határozat végül valósággá vált-e. Az '50-es évek elején – szovjet mintára és szovjet tapasztalatok alapján – kialakított nomenklatúra-rendszer a pártapparátust, a kádermunkát az államigazgatás pártirányításának és ellenőrzésének szolgálatába állította: „A párt az államszerveket elsősorban az államhatalom vezető posztjain lévő kommunistákon keresztül irányítja, az államvezetés kulcspozícióit a párt vezető szerveinek határozata alapján töltik be.”¹² Biszku véleménye szerint a legfelső politikai vezetés által megszabott feladatokat a Belügyminisztérium/ügyészség/bíróság párttag beosztottai kommunista elkötelezettségükből fakadóan teljesítik, ezért nem szükséges az MSZMP irányítóinak direkt szerepvállalása konkrét esetek, ügyek megnyugtató megoldásához. A miniszter itt a gyakorlati beavatkozást, közvetlen utasítást elvetette. Tudjuk, a megtorlás és restauráció folyamatában a közvetlen pártutasításra végrehajtott ítéletek, politikai rendőrségi akciók – lehet, hogy nem voltak mindig pontosan dokumentáltak, de ezek – ténye megkérdőjelezhetetlen.¹³

Egy – a BM-et felügyelő KB-titkár, Marosán György részére készített – feljegyzés érdekes bepillantást enged a Belügyminisztériumnál működő politikai osztályok egységes irányításának kialakítására tett kísérlet belügyi „fogadtatásáról”. Általában elmondható, hogy a politikai helyettesi intézmény visszaállításának, illetve az annak egységes irányítására létrehozandó politikai csoportfőnökség ötletéért a minisztérium legfelső vezetése nem lelkesedett. Biszku Béla belügyminiszter egyenesen kijelentette: „Meggyőződtem, hogy nem kell politikai csoportfőnökség és én soha nem fogom megváltoztatni álláspontomat!”¹⁴ A feljegyzés szerint az Adminisztratív Osztály – a PB-tag Biszku kijelentése nyomán – nem is merte felvállalni a konfliktust. Az 1953 óta húzódó kérdést, a politikai apparátusok egységes irányításának kérdését, a belügyminiszter első helyettese által vezetett és a meglévő politikai osztályok vezetőiből álló, rendszeresen tanácskozó szerv (politikai csoportfőnökség) létrehozását a belügyi vezetés ellenkezése dacára kellett volna megoldani. Az AO és a belügyminiszter huzakodása előbb „döntetlenre állt”, majd a miniszter „győzelmét” hozta. Biszku Béla belügyminiszternek a Politikai Bizottsághoz benyújtott javaslata elvetette az egységes politikai csoportfőnökség felállítására tett korábbi javaslatokat. Szerinte az csökkentené a parancsnokok felelősségét a

¹¹ Uo.

¹² Az MDP Titkárságának határozatai a központi pártapparátus átalakítására, illetve a kádermunka átszervezésére, 1950. március 22. és 29., MOL M-KS 276. f. 54/91. és 92. ó. e.

¹³ Lásd ZINNER Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*, Hamvas Intézet, Budapest, 2001.

¹⁴ Kaszás Ferenc feljegyzése Marosán részére a Belügyminisztériumnál működő politikai osztályok egységes irányításának kialakítására, 1958. március 15., MOL M-KS 288. f. 30/20. ó. e.

nevelőmunkában, és ez csak bonyolítaná a pártszervezetek tevékenységét. Megjegyezte, hogy a vizsgált időszakban mindenhol – ahol az „ellenforradalom” előtt is voltak – visszaállították a politikai nevelő osztályokat, és ha szükségessé válik a BM területén működő politikai osztályok egységes irányítása, koordinálása, azt a belügyminiszter vagy első helyettese is el tudja látni.¹⁵

A politikai nevelő osztályok létrehozására és egységes irányítására tett kísérlet érzékelteti, hogy a PB 1957. november 12-i határozatának¹⁶ végrehajtása során mekkora feszültségek keletkeztek a BM (Biszkú belügyminiszter) és a minisztérium felügyeletét (is) ellátó pártszerv, az Adminisztratív Osztály vezetése között. Az AO helyzetéről 1958. március elején készített (ön)értékelő jelentés továbbra is az egyik fő problémának azt tekintette, hogy a BM egyes szerveinek vezetői megkérdőjelezték az Adminisztratív Osztály létjogosultságát, és így – sajnálkozik a jelentést készítő Kaszás Ferenc osztályvezető – a gyakorlati ellenőrző, segítő munkát nem tudta az osztály kellő színvonalon ellátni. Az „ellenforradalom” utáni kaotikus helyzet sem tette lehetővé a tervszerű munkavégzést, ezért az Adminisztratív Osztály „munkastílusa és munkamódszere több évet visszaesett, illetve két év alatt nem fejlődött”, így a BM és Honvédelmi Minisztérium feletti alaposabb (párt)ellenőrzés csak az utóbbi időtől kezdve valósult meg – tudósít a beszámoló. Az Adminisztratív Osztály vezetése Marosán György KB-titkár részvételével megtartandó negyedéves osztályértekezletek rendszeresítését, a belügyminiszterrel lefolytatandó úgynevezett „tisztázó beszélgetés” megtartását, valamint az AO fontosabb előterjesztéseinek – az illetékes BM-szervek vezetői és szintén Marosán jelenlétében lefolytatandó – vitáját javasolta.¹⁷ A PB-tag Biszku és az AO vezetése közti nézeteltérés abban is megmutatkozott, hogy – Kaszás Ferenc osztályvezető szerint – az AO előterjesztései alkalmával Biszku rendszeresen „a hatásában a kevésbé átütő megoldás javaslatára kényszerít bennünket”. A vita odáig fajult, hogy Kaszás Marosánnak írt feljegyzésében Biszku ellen intrikált: „Szükségesnek tartjuk Biszku elvtársat figyelmeztetni, hogy ez a vezetési stílus – előbb vagy utóbb – a BM vezető rétege előtt olyan helyzetet fog teremteni, amelyben elveszti tekintélyét és ez Biszku elvtárs helyzetében a párt, a Politikai Bizottság tekintélyének rovására is megy.”¹⁸

A politikai helyettesi intézmény bevezetése, illetve egységes irányításának módozata körüli viták a politikai rendőrség pártirányításának kérdését ugyan csak részben érintették, mivel – ahogyan azt a Marosán részére készített feljegyzés is megállapítja – a politikai nyomozó apparátus túlnyomó többsége (a személyi állomány mintegy 94-96 százaléka) párttag. Így annak bevezetését a II. (Politikai Nyomozó) Főosztálynál feleslegesnek ítélték, viszont a többi belügyminisztériumi szervnél történő alkalmazása körüli

¹⁵ Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1958. március 18-án megtartott üléséről, MOL M-KS 288. f. 5/70. ó. e.

¹⁶ A Politikai Bizottság 1957. november 12-i határozata a Belügyminisztérium és szervei pártellenőrzésére, MOL M-KS 288. f. 5/49. ó. e.

¹⁷ Jelentés az Adminisztratív Osztály helyzetének és főbb tevékenységének értékeléséről az MSZMP megalakulása óta eltelt időszakra vonatkozóan, 1958. március 5., MOL M-KS 288. f. 30/20. ó. e.

¹⁸ Kaszás Ferenc feljegyzése Marosán részére a BM-nél működő politikai osztályok egységes irányításának kialakítására, 1958. március 15., MOL M-KS 288. f. 30/20. ó. e.

huzavona rámutat a pártellenőrzés szabályozásának gyengeségeire. Azon a miniszterhelyettesi értekezleten, ahol az Adminisztratív Osztály előterjesztését megvitatták, maguk a miniszterhelyettesek sem ismerték a több mint négy hónappal korábban megjelent, a BM pártellenőrzéséről szóló PB-határozatot, amely egyébként nemcsak az AO-t, de a belügyminisztert is a politikai helyettesi intézmény bevezetésének vizsgálatára kötelezte.¹⁹

A politikai nevelő apparátus azonban – úgy tűnik – nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, így 1959 tavaszán sorra készültek az előterjesztések ennek megszüntetésére. A Párt és Tömegszervezetek Osztálya (PTO) és az AO közös javaslata ugyan elismerte, hogy az „ellenforradalom” alatt felszámolt politikai nevelő apparátus újjászervezése helyes volt, mert nagy segítséget nyújtott a belügyi pártszervezeteknek az „ideológiai zűrzavar” felszámolásában, önmagában az újjászervezés ténye egyfajta politikai állásfoglalásnak volt tekinthető. A javaslat szerint azonban 1959 nyarán a pártszervezetek már annyira megerősödtek (az állomány 62 százaléka, a tisztek 80 százaléka volt párttag), hogy az állomány politikai nevelését is el tudnák látni. Ráadásul a két párhuzamosan működő pártintézménynek egyre több negatív következménye lett: a politikai helyettesek gyakran átvették a pártszervezetek feladatait, sokszor nem segítették, hanem irányították az alapszervezeteket. Előfordult, hogy egymásnak ellentmondó parancsokat, utasításokat adtak ki, illetve a helyzet féltékenységét, intrikát, zavart szült. Sok esetben a politikai nevelő apparátus tagjai politikailag sokkal képzetebbek voltak, mint a pártszervezetek vezetősege. Az is problémaként jelentkezett, hogy a területi pártbizottságok – mintegy átnyúlva az BM MSZMP-szervei fölött – közvetlenül a szakmai vezetőkkel, parancsnokokkal tartották a kapcsolatot, ahelyett, hogy a BM pártszerveit segítették és támogatták volna a hatékonyabb ellenőrzés, illetve irányítás megvalósításában.²⁰

Biszku azonban nem csak a politikai csoportfőnökség létrehozását tudta megakadályozni, hanem a politikai nevelő osztályok működését is megfúrta. Így a BM keretein belül a forradalom leverése után újból létrehozott szervezet 1958 februárja és 1959 júniusa között szűk másfél évig létezett csak, szerepét a helyi pártszervezetek vették át. A politikai apparátus megszüntetéséről hozott 1959. június 30-i PB-határozatot²¹ előbb a minisztériumban, majd Budapesten és a megyékben ismertették a szakmai parancsnokokkal, a párttitkárokkal és a politikai tisztekkel, majd tanácskozásokat tartottak, ahová az alsóbb szintű (kerületi, járási) pártbizottságok titkárait is meghívták. A határozat felett vitát nem nyitottak, de kérdéseket fel lehetett tenni. A kérdezők tisztázni kívánták, hogy a pártszervezeteknek és a pártbizottságok titkárainak a szakmai munkába milyen betekintési joguk lesz, valamint a kapitányság vezetője tagja lehet-e egyúttal a pártvezetőségnek is. A válaszokat nem ismerjük, de a kérdések önmagukban elárulják, hogy a pártszervek

¹⁹ Uo.

²⁰ A PTO és az AO javaslata a Titkárságnak a BM és szerveiben működő MSZMP szervezetek megerősítésére és a rendőrségnél, büntetés végrehajtásnál, légoltalmnál, tűzoltóságnál működő politikai nevelőapparátus megszüntetésére, 1959. június 17., MOL M-KS 288. f. 30/2. ó. e.

²¹ A PB 1959. június 30-ai határozata a BM-ben működő MSZMP szervezetek munkája hatékonyságának további növelésére és a politikai nevelő apparátusok átszervezésére, MOL M-KS 288. f. 5/137. ó. e.

és a szakmai vezetés viszonyát egyszerűsíteni és rendezni kívánó PB-határozat mennyi bizonytalanságot hagyott maga után.²² (Érdemes megemlíteni, hogy a hadseregben továbbra is fenntartották a politikai helyettesi rendszert.)

A bizonytalanságot kiküszöbölendő 1959 őszén több fórumon is értékelték a kialakult új helyzetet. Októberben egy, az Adminisztratív Osztály által készített feljegyzés a BM pártértekezletére készülve megállapította, hogy bár a BM MSZMP-bizottsága nem felettes szerve a megyei és járási belügyi szervek pártbizottságainak, mégis a BM főosztályain dolgozó kommunisták rendszeresen járnak vidékre ellenőrizni és segíteni a vidéki szerveket. Az AO megfogalmazása szerint: „Mi azt kérjük ezektől az elvtársaktól, hogy pártszerű módon, be nem avatkozva ezeknek a pártszerveknek a belügyeibe, segítsék ezek munkáját, hívják fel a pártszervek vezetőinek figyelmét az ellenőrzéseik során szerzett politikai és szakmai tapasztalataikra, kérjék a segítségüket az általuk feltárt hibák kijavításához, adjanak tanácsot a tapasztalt hiányosságok kiküszöböléséhez.”²³

A (Politikai Nyomozó) II. Főosztály pártbizottsága 1959. október 13-án megtartott küldöttértekezletének határozati javaslata foglalkozott a nevelő- és propagandamunka hatékonyságának növelésével. A javaslat lényege az volt, hogy előadásokat, vitákat kisebb kollektívák, csoportok részére, a pártbizottság minimális koordinálásával, irányításával rendszeressé tegye. Az adott osztály, csoport érdeklődési körének, szakmai irányultságának megfelelő politikai, szakmai előadásokat kellett a pártszervezeteknek megszervezniük, a tématerveket a közbeeső pártbizottsággal egyeztetniük, majd az alapszervezeteknek az elhangzott előadásokról és vitákról értékelő jelentést kellett készíteniük. Ahogyan Marosán megjegyezte: „a szakmai felkészültségnek együtt kell járnia a politikai és világnézeti tudással, mert ott kezdődik a kommunista”.²⁴

²² Jelentés a PB 1959. június 30. határozatának ismertetéséről és a felmerült problémákról, 1959. július 28., MOL M-KS 288.f. 30/19. ó. e.

²³ Feljegyzés a Belügyminisztérium Pártértekezletére, 1959. október 19., MOL M-KS 288. f. 30/2. ó. e.

²⁴ Jegyzőkönyv a II. Főosztály pártbizottsága 1959. október 13-án megtartott küldöttértekezletéről, MOL M-KS 288. f. 21/52. ó. e.